

László Attila
SZÁZ ÉV UTÁN.
GONDOLATOK PÓSTA BÉLA
KOLOZSVÁRI RÉGÉSZETI ISKOLÁJÁRÓL
(1899–1919)

Ha szigorúan ragaszkodnánk az évszámokhoz és a kerek évfordulókhöz, ennek a megemlékezésnek¹ inkább a következő esztendőben jönne el az ideje, hiszen Pósta Bélát 1899-ben, 120 évvel ezelőtt nevezték ki az 1872-ben alapított Kolozsvári Egyetem tanárává a Régészeti és Éremtani Tanszék élére, és 2019 tavaszán lesz Pósta Béla halálának és az általa alapított tudományos intézmény megszűnésének a 100. évfordulója. Pósta Béla régészeti iskolájának sorsa már 100 éve, az 1918. esztendő végén bekövetkezett, az egész Erdély sorsát meghatározó történelmi változások nyomán megpecsételődött. Így nem időszerűtlen, ha már most, amikor tágabb környezetünkben centenáriumi ünnepek zajlanak, visszatekintünk – nem ünnepelve, hanem emlékezve és emlékeztetve – a kolozsvári régészeti iskola Pósta Béla nevével fémjelzett rövid, mintegy két évtizedes, sikeresnek induló, de tragikusan végződő történetére és jelentőségére. E sorok megírására nemcsak az évfordulók ösztönöztek, hanem Vincze Zoltánnak a Pósta-iskola történetét bemutató, levéltári kutatásokra, korabeli kiadatlan dokumentumokra épülő monografikus munkája² is, melynek méltatására a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tudományos folyóirata, az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain vállalkoztam.³ Alábbi soraimmal tisztelegni szeretnék a sorainkból nemrég távozott Vincze Zoltán emléke előtt is.⁴

---

1 Az írás a XII. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia (Marosvásárhely, 2018. november 30 – december 1.) megnyitó ülésén elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

2 Vincze Zoltán: *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla korszakban (1899–1919)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2014, p. 812; a további hivatkozásokban: Vincze 2014.

3 Lásd László Attila. In *Archaeologiai Értesítő*, 143. kötet, Budapest, 2018, pp. 273–282.

4 Úgy hozta a sors, hogy éppen a könyvről írott, kissé megkésett méltatásom szerkesztése közben érkezett a szomorú hír, hogy Vincze Zoltán, az Erdélyi Magyar Régészek Pósta Béla nevét viselő Egyesületének egyik alapító tagja

Tudománytörténeti munkákban oly szegényes szakirodalmunkban Csorba Csaba majd' 50 évvel ezelőtt megjelent tanulmánya óta⁵ Vincze Zoltán fent említett munkájának (s néhány korábbi részlettanulmányának) közléséig – tudomásom szerint – nem került sor a Pósta Béla alapította iskola jelentőségének átfogó, érdemi méltatására. Elgondolkodtató, hogy a magyar régészetnek szentelt, az ezredforduló alkalmából kiadott összefoglaló munka – igaz, eleve szűkre szabott – kutatástörténeti alfejezetében is csak egy zárójelbe tett félmondat meg egy véletlenszerűen mellékelte fénykép utal Pósta Bélára („...Kolozsvárott... 1899-től Pósta Béla tanársága alatt régészeti oktatás is folyt az egyetemen”).⁶ Igaz, a könyvnek a régészeti intézményekről szóló zárófejezetében (a Szegedi Tudományegyetemen az első világháború után induló régészeti oktatás előzményeivel kapcsolatban) ismét szó esik Pósta Béla kolozsvári iskolájáról.⁷

Azt talán már említeni sem érdemes, hogy a román(iai) régészet múltjára visszatekintő munkák alig vesznek tudomást az erdélyi archeológia 1918 előtti történetéről, noha annak alapvető, intézményekre, személyekre, kiadványokra vonatkozó adatai – ha csak jelzészerűen is – nemcsak nemzetközi, hanem román régészeti/történeti enciklopédiákban is fellelhetők.⁸ A szakmunkákban erdélyi lelőhelyek,

---

életének 78. évében befejezte földi pályafutását. Lásd T. Szabó Csaba: Vincze Zoltán (1940. november 27. – 2018. április 4.). In *Szabadság*, Kolozsvár, 2018. április 5.

5 Csorba Csaba: Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolája és a „Dolgozatok”. In *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1969–1970* (1971), pp. 117–146.

6 Lásd Vékony Gábor: A régészeti terepkutatás története Magyarországon. In Visy Zsolt (főszerkesztő): *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest, 2003, p. 19.

7 Lásd Fodor István: Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék. In Visy Zsolt (főszerkesztő): *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest, 2003, pp. 421–422.

8 Lásd pl. Jan Filip (szerk.): *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. Band 1–2., Prag, 1966, 1969, melynek magyar vonatkozású szócikkei közül sok származik Banner János tollából. Pósta Béla önálló szócikkkel szerepel (mint „Begründer der Kolozsvärer Schule”, lásd Bd. 2. p. 1073.), de említik nevét a korabeli kolozsvári régészeti intézményekkel és a *Dolgozatok* című kiadvány 1910–1919. között megjelent köteteivel kapcsolatban is (Bd. 1. pp. 238–239.: Cluj/Klausenburg/Kolozsvár; p. 296: *Dolgozatok*). Főképpen Demény Lajos közreműködése jövőtől, az egy évtizeddel később Ștefan Ștefănescu gondozásában megjelent *Enciclopedia istoriografiei românești* (București, 1978) lapjain is említik, más romániai magyar történészek és régészek mellett a kolozsvári iskola alapítójának és néhány munkatársának nevét; lásd p. 142. (Ferenczi Sándor), 194. (Kovács István), 197. (László Ferenc), 273. (Pósta Béla), 285. (Roska Márton). Pósta Bélát említik még mint kolozsvári múzeumigazgatót (p. 372.) és mint a *Dolgozatok* szerkesztőjét is (p. 447.).

leletek tárgyalásakor nem lehet megkerülni az első világháború előtti, főképp a különböző múzeumok keretében folyó szervezett régészeti kutatások eredményeit, ám a régészeti iskolateremtést a mai Románia területén egyöntetűen Vasile Pârvan nevével és az 1908–1927 közötti két évtizedes tevékenységével hozzák kapcsolatba.⁹ Apróságnak tűnhet, de mégis sokat mond egyes mai szakmabeliek tájékoztatlanságáról, hogy például a Pósta által létrehozott intézetet székhelyestől, gyűjteményestől, könyvtárustól együtt „megöröklő” kolozsvári román régészeti műhely egyik jeles mai képviselője (aki évtizedekig munkatársa, sokáig igazgatója volt az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumnak), nemes egyszerűséggel *P. Bela* néven említi az egykori kolozsvári iskolaalapítót annak kapcsán, hogy hivatkozik a tordosi lelőhely Pósta Béla és Roska Márton által 1910-ben végzett hitelesítő ásatás leleteire.¹⁰

Pósta Béla életművének és a nevével fémjelzett régészeti iskola történetének alábbi felelevenítésével talán sikerül hozzájárulni a magyar régészettörténet egy fontos fejezetének átfogóbb megismer(tet)éséhez. Arra törekedtem, hogy röviden, mozaikszerűen bemutassam a kolozsvári régészeti iskola előzményeit, Pósta Béla pályájának professzori kinevezése előtti szakaszát, kolozsvári oktatói és intézményszervezői munkásságát, társadalmi szerepvállalásait és az általa létrehozott tudományos műhely, a különböző korszakok tanulmányozására szakosodott tanítványai fontosabb kutatási eredményeit. Befejezésül kitérek a kolozsvári iskola utóéletére, a tanítványok sorsának alakulására, Pósta Béla és iskolája emlékének ápolására.

---

9 Lásd pl. Mircea Babeş: *Marile etape ale dezvoltării arheologice în România*. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 32/3., 1981, pp. 319–330.; Mircea Anghelinu: *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicative în preistorie*. Târgoviște, 2003, különösen pp. 119–128., további irodalommal.

10 Gheorghe Lazarovici – Marco Merlini: New information and the role of the Tărtăria discoveries. In Joan Marler (szerk.): *The Danube Script. Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe*. Exhibition Catalogue. Sebastopol/California, USA – Sibiu, Ro., 2008, p. 41. Jellemző, hogy Lazarovici közvetlenül nem is hivatkozik a rövid ásatási jelentésre (lásd Pósta Béla: Tordosi ásatásaimról. In *Archaeologiai Értesítő*, 30, 1910, pp. 435–436.), amelyet Pósta az ásatást tulajdonképpen végző Roska Márton beszámolója alapján írt (lásd a 30. jegyzetet is. A magyar család-és keresztnevek összetévesztése, következtelen használata, sajnos, más esetekben is megfigyelhető. Fentebb idézett munkájában például M. Anghelinu többször hivatkozik az erósi neolitikus település példás feltárására, az ásató nevét azonban következtelenül többféleképpen írja (László Ferenc, László F., L. Ferenc, Ferenc); lásd p. 135., 146., 365.

*

A 19. századvégi kolozsvári régészeti iskolateremtés előzményei között számon kell tartanunk az erdélyi tudományosságna és ezen belül a régiséggyűjtésnek-régiségkutatásnak is intézményes kereteket biztosító Erdélyi Múzeum-Egylet (1906-tól Egyesület) és a kapcsolódó Erdélyi Országos (1906-tól Nemzeti) Múzeum alapítását 1859-ben. Az addig a fővárosban összpontosuló magyar tudományos életben fordulópon tot jelentett a kolozsvári egyetem létrehozása 1872-ben. Elmondható, hogy rövid idő alatt a 19. század végére Kolozsvár sok tekintetben a tudományos élet budapestihez mérhető központjává vált. A Ferenc József Tudományegyetem tekintélyét, rangját olyan tudós tanárok alapozták meg – hogy csak néhányukat említsük –, mint Kanitz Ágoston (1843–1896) botanikus, az MTA levelező tagja, a *Magyar Növénytani Lapok* elindítója, Böhm Károly (1846–1911) filozófus, a *Magyar Philosophiai Szemle* alapítója, a matematikai-fizikai iskolát teremtő Farkas Gyula (1847–1930), az idegsvöve ttani kutatásairól ismert Apáthy István (1863–1922), valamint olyan neves történészek, mint Márki Sándor (1853–1925) és Szádeczky-Kardoss Lajos (1859–1935), mindketten az MTA tagjai. Ehhez a tudományos műhelyhez csatlakozott a régészeti iskolát teremtő Posta Béla, akit 1899. április 14-én neveztek ki a kolozsvári egyetem tanárává.

Előljáróban érdemes még megjegyeznünk, hogy a kolozsvári egyetem létrehozásakor – az Erdélyi Múzeum-Egylettel kötött együttműködési szerződés értelmében, az EME tulajdonjoga fenntartásával – az egyesület gyűjteményei (a Könyvtár, kéziratár, levéltár, az Érem- és régiségtár, az Állat-, növény- és ásványtár) az egyetem kezelésébe kerültek az ott kibontakozó kutatás és oktatás céljaira.

Az EME Érem- és Régiségtárának 1862-től a jeles klasszika filológus és régész-történész Finály Henrik (1825–1898), az MTA levelező tagja volt a választott öre. Ő látta el az EME főtitkári teendőit, és ő indította el 1874-ben az egyesület lapját, az *Erdélyi Múzeumot* is. A kolozsvári egyetem alapításakor a történelmi segédtudományok nyilvános rendes tanárává nevezték ki, és ezt a hivatását, akár csak érem- és régiségtári vezetői tisztét, haláláig betöltötte. Előadásait a paleográfia, oklevéltan, címertan, pecséttan, éremtan köréből tartotta, a régészetet is csak a történelmi segédtudományok egyikeként oktatta. Legismertebb művei

Az ókori súlyokról és mértékekről (Budapest, 1883), valamint *A latin nyelv szótára* (Budapest, 1884), amelyek a 2000-es években reprint kiadásban is megjelentek. Írt egy-egy hosszabb tanulmányt az ókori egyiptomiak és görögök időszámításáról is (*Archaeologiai Értesítő*, 1873; *Erdélyi Múzeum*, 1882). Finály foglalkozott ugyan Erdély régészeti emlékeivel, például *Apulum* (Gyulafehérvár) és Napoca (*Kolozsvár*) római kori leleteivel, a verespataki (*Alburnus Maior*) aranybányákban a 18. század végén és a 19. század elején talált viaszostáblák szövegeivel, és nevéhez fűződik a sok tekintetben máig vitatott, 1889-ben előkerült első apahidai gepida fejedelmi sírlelet („Omharus-kincs”) közlése, ám nem volt gyakorló régész, nem nevelt munkatársakat, utódokat. A Finály halálával 1898-ban megüresedett történelmi segédtudomány katedrát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezdeményezésére – a múzeumokban mutatkozó szakemberhiány enyhítésének gondolatával is – régészeti tanszékké alakították, és ezt nyerte el Pósta Béla 1899-ben. Megjegyzendő, hogy a kinevezésért pályázott még a fiatal Finály Gábor, Finály Henrik fia, továbbá Király Pál, Kuzsinszky Bálint és Téglás Gábor, aki azonban később visszalépett. Kuzsinszky kivételével, aki Pósta Béla kollégája volt az MNM-ben, és magántanárként a budapesti egyetemen is előadott, a pályázók státusuk szerint főgimnáziumi tanárok voltak. Mint különböző múzeumok munkatársai, mindannyian főképp az ókortörténeti és a római provinciális régészeti kutatásban szereztek érdemeket; az idősebb generációhoz tartozó, Déván működő Téglás Gábort az MTA levelező tagjává is választották. Pósta Bélának nem voltak oktatói tapasztalatai, de előnyére vált, hogy múzeumi tevékenysége és ásatási gyakorlata révén az archeológia és a rokon diszciplínák szinte minden ágában jártas volt, jól ismerte nemcsak a Kárpát-medence és a közép-európai térség régészetét, hanem – oroszországi tanulmányútjainak köszönhetően – annak keleti kapcsolatait is (lásd alább). A 37 éves fiatal férfi alapos szakmai tudásához egyenes jellem, megbízhatóság, jó szervezői készség társult. Mindez bizonyára együttesen járult hozzá ahhoz, hogy a választás Pósta Bélára esett, és őt nevezték ki a kolozsvári egyetem frissen létrehozott régészeti tanszékének élére.

*

Pósta Béla nem volt erdélyi: Kecskeméten született 1862. augusztus 22-én. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte (1881–1885), ám választott pályáján az első lépéseket a neves erdélyi régész, Torma Károly (1829–1897) oldalán tehetette. Torma Károly 1878-ban lett a budapesti egyetem régészeti tanszékének vezetője, azt megelőzően Erdély római kori emlékeit kutatta, Theodor Mommsen munkatársaként jelentős szerepe volt a dáciai latin nyelvű feliratok összegyűjtésében. 1861-ben az MTA levelező tagja, 1881-től rendes tagja lett; rövid ideig (1876–1878) a kolozsvári egyetemen is tanított, mint a közjog tanára. Budapestre költözése után ő indította el a mai Óbuda területén fekvő ókori város, Aquincum rendszeres feltárását, és nevéhez fűződik az Aquincumi Múzeum létrehozása. Pósta Béla Torma Károly mellett főleg a klasszika-archeológiával és a római provinciális régészettel került kapcsolatba. 1883-ban – egyetemi hallgatóként – a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztályának napidíjasa lesz, két év múlva pedig állandó alkalmazottja. Kezdetben az éremtárban dolgozott Réthy László és Kuzsinszky Bálint mellett, doktori disszertációját is a numizmatika tárgyköréből írta.¹¹ Ezt követően múzeumi segédorként, 1895-től múzeumorként dolgozott Pulszky Ferenc igazgató és Hampel József érem- és régiségosztályi igazgató irányítása alatt. Pósta Béla érdeklődése, tevékenységi területe eközben mindinkább a régészet felé tolódott, feladata is a régiségtár kezelése lesz. A kolozsvári kinevezését megelőző bő évtized az intenzív régészeti terepmunka időszaka volt számára, melynek során számos hitelesítő-, próba- és mentőásatást, nagyobb arányú feltárást végzett.¹² A kutatott lelőhelyek között találunk településeket és temetőket, amelyek kora a neolitikum időszakától egészen a középkorig terjed. Numizmatikai és címertani közleményei után első régészeti tárgyú publikációjában a Tisza áradásaitól veszélyeztetett tószegi „Laposhalom” bronzkori településén végzett leletmentéséről és próbaásatásáról számolt be, melynek során a korábbi kutatásokból már ismert bronzkori rétegsor fölött népvándor-

11 *Éremészeti bizonyítékok Magyarország történetéhez*. Budapest, 1886.

12 A pályakezdő Pósta Béláról lásd Vincze 2014, pp. 20–32.; a Pósta Béla régészeti kiküldetéseit, ásatásait (1888–1899) ugyanott bemutató 6. térkép 16 kutatott lelőhelyet tüntet fel.

lás kori temetkezések maradványait is sikerült azonosítania.¹³ Ezekben az években alakulnak ki kutatási alapelvei, módszerei, amelyek később tovább finomultak, s amelyeket aztán továbbadott tanítványainak, és megkövetelt munkatársaitól is. Az ásatás során nagy figyelmet szentelt mind a horizontális leletkörülmények, mind a stratigráfiai viszonyok megfigyelésének, rögzítésének, értelmezésének. A leletanyag feldolgozása során pedig előszeretettel alkalmazta a tipológiai és az összehasonlító módszert. Ugyanakkor nagyobb lélegzetű, összefoglaló munkákat is közölt.¹⁴ Ismereteit a Monarchián belüli és külföldi (németországi, dániai, svájci, franciaországi) tanulmányutakkal gyarapította. Rá bízta a Zichy Jenő 1895–1896. évi oroszországi utazásai során, főképp a Kaukázus előterében és a Kaspi-tengertől keletre, a Turáni-alföld vidékén gyűjtött, a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott anyag rendezését, leírását,¹⁵ majd 1897 szeptembere és 1898 augusztusa között maga is részt vett a III. expedíció munkájában, amellyel eljutott Nyugat-Szibériába, a Jenyiszej felső folyása, a Minuszinszki-medence vidékéig. (A kolozsvári professzori állás kihirdetésekor, 1898 júniusában is Szibériában tartózkodott, így utolsóként adta be pályázatát.) A régész Pósta Béla, a nyelvész Pápay József, az etnográfus Jankó János és a Csíki Ernő zoológus részvételével szervezett expedíció kitűzött célja az ősmagyarság még fellelhető nyomainak felkutatása volt. Pósta kutatási terve szerint az expedíciónak át kellett volna vizsgálnia „azon területeket, melyeken egyrészt a magyarság a történelmi időkben lakott, másrészt ahol a finnugorság a török-tatár népekkel érintkezett.”¹⁶ Pósta tudományos programja nem mindenben egyezett Zichy elképzeléseivel, így ő maga főleg az expedíció útvonalába eső (Batumi–Tiflisz–Baku–Asztrahán–Szaratov–Szamara–Kazán–Perm–Jekatyerinburg–Tyumen–Tobolszk–Omszk–Tomszk–Krasznojarszk–Minuszinszk), illetve, egy önálló tanulmányút keretében, az Oroszország európai részén található, valamint az útbaeső (Varsó, Szentpéter-

13 Pósta Béla: Újabb leletek tószegi őstelepekről. In *Archaeologiai Értesítő*, 9, 1889, pp. 144–150.

14 Baranya vármegye története az őskortól a honfoglalásig. In Várady Ferenc (szerk.): *Baranya múltja és jelene*. II. köt., Pécs, 1897, p. 208.

15 Pósta Béla: Az archaeologiai gyűjtemény leírása – Description de la collection archéologique. In *Zichy Jenő gróf kaukázusi és középázsiai utazásai – Comte Eugène Zichy: Voyages au Caucase et en Asie Centrale*. II. Budapest, 1897, pp. 327–599.

16 Banner János nyomán idézi Vincze 2014, p. 28.

vár, Helsinki, Moszkva, Kiev, Odessza, Kerics) múzeumok, gyűjtemények anyagát tanulmányozta, és tájékozódott a szakirodalomban.¹⁷ Erről szóló beszámolója csak évek múlva jelent meg,¹⁸ de tapasztalatairól „menetközben” is tudósította a szakembereket.¹⁹ Kutatásai során megtalálta a Kárpát-medence számos szkíta- és népvándorlás kori, a szarmatákhoz, gótokhoz, hunokhoz, avarokhoz köthető leletének északpontos, sőt nyugat-szibériai párhuzamát, és sikerült azonosítania a honfoglaló magyarság tárgyi kultúrájának nem egy keleti elemét is (pl. kardtípusok, tarsolylemezek, süvegdíszek). A kelet-európai síkság, a Kaukázus előtere, a Turáni-alföld és Nyugat-Szibéria régészeti emlékeanyagának megismerése életre szólóan elkötelezte a Kárpát-medence ős- és ókori, népvándorlás és honfoglalás kori hagyatéka keleti párhuzamainak, kapcsolatainak kutatása, a Kárpát-medence Kelet és Nyugat közötti közvetítő szerepének vizsgálata iránt. Elmondható, hogy Pósta Béla professzori kinevezésével érett, jól képzett, széles kitekintésű szakember foglalta el 1899-ben a kolozsvári egyetem akkor létrehozott régészeti tanszékét.

*

Pósta kinevezése a kolozsvári hagyományoknak megfelelően nemcsak egyetemi tanárságot jelentett. Professzori státusával együtt járó megbízatásaival kapcsolatban 1899 októberében az EME választmányának küldött átiratában maga jegyzi meg, hogy a régészeti tanszék nyilvános rendes tanárává való kinevezése folytán „ipso facto az Erdélyi Múzeum-Egylet Érem- és Régiségosztályának, vagyis az egyetem érmészeti és régészeti intézetének igazgatója” is lett.²⁰ Így adódott, hogy az ő személyes vezetése alatt álló, szorosan összetartozó és együttműködő két intézmény – az egyetemi tanszék és az EME Érem- és Régiségtára – alkotta azt a kettős pillért, amire Pósta Béla régészeti iskoláját építette. Kitartó, céltudatos munkájával néhány esztendő alatt

17 Lásd Vincze 2014, pp. 28–32. és 8. kép (térkép).

18 Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az oroszföldön – *Archaeologische Studien auf russischem Boden*. In *Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása – Dritte asiatische Forschungsreise des Grafen Eugen Zichy*. III–IV., Budapest–Leipzig, 1905, p. 599.

19 Pósta Béla: *Archaeologiai tanulmányok oroszországi gyűjteményekben*. In *Archaeologiai Értesítő*, 18., 1898, pp. 69–74.; *Oroszországi tanulmányairól*, uo., pp. 246–253., 334–345.

20 Az átirat szövege: Vincze 2014, pp. 619–631., az idézet helye: p. 619.

a korábban rendezetlenül, szétszórtan heverő érem- és régiségtári gyűjteményekből, azok folyamatos és tervszerű gyarapításával igazi Erdélyi Nemzeti Múzeumot teremtett, az eredetileg egyszemélyes régészeti tanszéket pedig az egyetemi hallgatók közül válogatott munkatársak képzésével, nevelésével rangos, saját, európai színvonalú szakfolyóirattal rendelkező éremtani és régészeti intézetté alakította.²¹

Pósta Béla professzori kinevezése után meghirdetett kolozsvári programjának fontosabb pontjait a következőkben foglalhatjuk össze: a régiségtár rendezése és az állományának befogadására alkalmas székhely biztosítása, kézikönyvtár létrehozása, és nem utolsósorban szakembergárda képzése annak érdekében, hogy minden gyűjteménycsoport irányítását és minden fontosabb régészeti kutatásterület oktatását arra szakosodott munkatársaira bízassa. Programját másfél évtizedes kitaró munkával sikerült megvalósítania. A múzeumi (érem- és régiségtári) gyűjtemények sok hányattatás után 1912-ben méltó helyükre kerülhettek, a Mátyás király szülőháza közelében fekvő, az akkori Bástyá utca 2. szám alatti ingatlanba. (Most is ott vannak, „csak” az intézmény státusza, elnevezése változott, és az utca neve ma Constantin Daicoviciu.) A gyűjtemények gyarapításánál Pósta Béla nem vetette el a hagyományos beszerzési módokat (ajándékozás, letétek, vásárlások), de arra törekedett, hogy kétes eredetű anyag ne kerüljön a gyűjteményekbe, ezért is szorgalmazta a hiteles régészeti leletanyagot szolgáltató rendszeres ásatásokat. Irányítása alatt az érem- és régiségtár nemcsak számszerűen, de új gyűjteménycsoportokkal is gazdagodott. A régiségtár állománya eredetileg hat csoportra oszlott: őskori, antik (római), népvándorlás kori, közép- és újabb kori (ezen belül: fegyvertár, ékszer- és ötvösművészeti tár, ipartörténeti, építészeti gyűjtemény, kosztümtár), kegyeleti és etnográfiai (vegyes)csoport. Ez utóbbi önálló néprajzi gyűjteménnyé vált; kialakították a képtárat, és létrejött a maga nemében egyedülálló gyógyszerésztörténeti gyűjtemény is. Pósta Bélának gondja volt a tudományos munkához nélkülözhetetlen műszaki és kisegítő személyzet (laboráns, rajzoló, gépíró) biztosítására is. Külön kiemelendő az Érem- és Régiségtár meg az egyetemi tanszék közös kezelésű könyvtárának létrehozása és

21 Pósta Béla kolozsvári programjáról, a múzeum és az egyetemi intézet megszervezéséről, munkatársi gárdájának kialakításáról, a régészeti iskola születéséről lásd részletesen: Vincze 2014, pp. 33–291.

vásárlással, kiadványcserével való állandó fejlesztése, a tudományos kutatáshoz és oktatáshoz szükséges alapvető munkák biztosítása céljából.

A fentiek mellett csupán megemlíthetjük a különböző múzeumi kiállítások szervezését vagy az olyan érdekességszámba menő dolgokat, mint a régiségtár hozzájárulása – korabeli kellékek kölcsönzésével – a Janovics Jenő nevéhez fűződő kolozsvári némafilmgyártás sikeréhez, például az Arany János balladája nyomán készült *Tetemrehívás* című film forgatásához.

*

Az első világháborút megelőző időszakban Pósta Béla kialakította munkatársai kis csoportját is. Nem próbált verbuválni innen-onnan, hanem céltudatosan, lépésről lépésre maga nevelte kiválasztottjait a legtehetségesebb és legszorgalmasabb egyetemi hallgatói közül. 1899 szeptemberében elsőként Buday Árpád II. éves hallgatót vette maga mellé, a következő két évben Kovács István és Roska Márton következett. 1911–1913 között mindhárman habilitáltak, és elnyerték a magántanári címet. Ők képezték Pósta Béla iskolájának első nemzedékét. 1908-ban Létay Balázs, 1912–1913-ban Ferenczi Sándor, Gulyás János, Herepei János kerültek a „csapatba”, ők képviselik a második nemzedéket.

Az egyetemen, Pósta Béla átfogóbb jellegű előadásai mellett, az oktatói feladatok egy részét 1911-től átvállaló magántanárok saját szűkebb szakterületeikbe vágó kurzusokat tartottak.²² Pósta előadásainak központjában a klasszikus ókor (görög-római világ) régészete állt, de foglalkozott az ókori Kelet (Egyiptom, Babilónia, Asszíria, Fönícia), az őskor, népvándorlás kor, középkor emlékeivel is, mi több, az 1902–1903. tanév I. félévében finnugor régiségekről is értekezett (bizonyára a Zichy-gyűjtemény általa feldolgozott anyaga alapján). A magántanárok közül Buday Árpád a római kor, főleg a provinciális régészet meg a felirattan, Kovács István az ókori pénzrendszerek, a numizmatika, Roska Márton az őskor, ősrégészet tárgyköréből tartotta előadásait. Említésre méltó, hogy az 1904–1905-ben kiadott könyoma-

22 A korabeli tantervek alapján, tanévekre és szemeszterekre bontva rekonstruálni lehetett az 1899–1900. és 1918–1919. tanévek között meghirdetett régészeti tárgyú előadásokat, kollégiumokat, lásd részletesen Vincze 2014, pp. 91–98.

tos felirattani jegyzetei után Buday Árpád latin epigráfiai kézikönyv megírására is vállalkozott.²³ Egyetemi hallgatók, régiségkutatás iránt érdeklődők számára Roska Márton is kiadott egy kis de jól dokumentált könyvet az őskori kutatások állásáról, ám tervezett ősrégészeti kézikönyve első két kötetének kiadására csak jóval később kerülhetett sor.²⁴ Az alapvetően elméleti oktatás mellett a tanrendben itt-ott felbukkannak gyakorlati régiségismeretek, múzeumi gyakorlatok is, ám a leendő archeológusok számára elsősorban a régiségtár anyagának rendezésében, leltározásában való részvétel biztosította a különböző korokból származó leletekkel, tárgyi emlékekkel való megismerkedést, amit aztán a terepkutatási és ásatási módszerek elsajátítása követett. A tanítványok képzésében Pósta Béla kiemelkedő szerepet szánt a külföldi tanulmányutaknak is. A rövidebb tanulmányutakon túl Buday, Kovács és Roska is egy-egy évet tölthettek külföldi egyetemeken, ám a második nemzedék tagjainak, főképpen a világháború kitörése miatt, már nem adatott meg ez a lehetőség.

Pósta Béla és tanítványai között kölcsönös bizalomra épülő viszony alakult ki; a fiatal munkatársak őszintén ragaszkodtak mesterükhöz, akihez bátran fordulhattak problémáikkal, és akit szóban vagy írásban folyamatosan tájékoztattak munkájukról (gyakorta levelezőlapokon: az akkori időkben, a kiválóan működő postaszolgálatnak köszönhetően, az ásatások menetéről így lehetett leggyorsabban beszámolni.) Pósta az ásatások megkezdésekor és menetközben is a helyszínen vagy a kolozsvári megbeszéléseken útbaigazításokat adott tanítványainak, és elvárta, hogy tájékoztassák munkájukról, de egyébként hagyta érvényesülni őket.

A kolozsvári egyetemen, akárcsak más európai egyetemeken, a régészet nem volt kötelező tantárgy, így az előadásokat csak kevés, a

---

23 Buday Árpád: *Római felirattan*. Kolozsvár, 1914, p. 420. A könyv René Cagnat klasszikus munkája (*Cours élémentaire d'épigraphie latine*. Paris, 1886; újabb kiadásai: 1889, 1898, 1914) nyomán készült, pannóniai és daciai példákkal, adatokkal kiegészítve. A könyvről az akkor alig 19 éves Alföldi András közölt – névtelenül – meg nem érdemelten kemény kritikát az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain (34., 1914, pp. 430–431). Buday válasza: Helyesbítések egy bíráló ismertetéshez. In *Dolgozatok*, 6., 1915, pp. 124–131. Budayt Kelemen Lajos is védelmébe vette (*Erdélyi Múzeum*, 32., 1915, p. 100.).

24 Roska Márton: *Bevezetés az őskorba*. Kolozsvár, 1913, p. 67.; uő: *Az ősrégészet kézikönyve*. I. *A régibb kőkor*. Cluj-Kolozsvár, 1926, p. 354.; II. *Az újabb kőkor*, Cluj-Kolozsvár, 1927, p. 440.

szakterület iránt érdeklődő hallgató látogatta. Ám Pósta tanítványainak szűk köréből olyan szakemberek kerültek ki, akik a 20. század első fele hazai és európai régészetének kiemelkedő személyiségeivé váltak.²⁵

A kolozsvári tudományos intézetekben tevékenykedő ismertebb Pósta-tanítványok sorában már említettük a római provinciális régészetben, felirattanban és limeskutatásban külföldön is ismert Buday Árpád (1879–1937), a Szádeczky Lajos mellett „inaskodó” történész képzettségű, de a régiségek kutatásában, műemlékvédelemben is kitűnő Kelemen Lajos (1877–1963), a numizmatika és az erdélyi rézkor, vaskor, népvándorlás kor feltárásában tevékenykedő Kovács István (1880–1955), az ősrégészetre szakosodott, de a honfoglalás kor, Árpád-kor kutatásában, a néprajzban, paleoetnológiában is jártas Roska Márton (1880–1961), valamint a fiatalabb nemzedékhez tartozó, keletkutatónak induló Létay Balázs (1888–1914) és a néprajzosnak készülő Gulyás János (1892–1915) nevét, valamint Ferenczi Sándort (1894–1945) és Herepei Jánost (1891–1970), akiknek egyetemi tanulmányait félbeszakította a háború kitörése. Sztripszky Hiador (1875–1946) a lemergi és budapesti egyetemen tanult, majd Kolozsváron fejezte be a tanulmányait, és egy ideig Pósta mellett tevékenykedett, majd 1910 és 1918 között a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályán működött. A Pósta-tanítványok között tartjuk számon a későbbi szegedi és budapesti régész-professzort, Banner Jánost is (1888–1971), aki már végzett történelem-földrajz szakos tanárként és a jászberényi múzeum őreként 1913-tól nyaranta a Pósta intézetében gyarapította tudását, és aki a kolozsvári iskoláról, mesteréről és tanítványairól később több alkalommal is megemlékezett.²⁶ Ha eltekinünk Nyitrai Esztertől, aki II. éves hallgatóként (1917–1918) egy

25 Monográfiájában Vincze Zoltán külön alfejezetet szentel a Pósta-tanítványoknak; ábécé sorrendben 19 ismert és kevésbé ismert személyt mutat be, részletesebben vagy csak jelzésszerűen felidézve életpályájuknak a kolozsvári régészeti iskolához kapcsolódó szakaszát. Lásd Vincze 2014, pp. 107–171.

26 Lásd pl. Banner János: Dr. Buday Árpád. In *Dolgozatok* (Szeged), 13., 1937, pp. 1–31.; uő: A budapesti egyetem és a kolozsvári régészeti iskola. In *Régészeti Dolgozatok* (Budapest), 3., 1961, pp. 44–47.; uő: Pósta Béla (1862. aug. 22. – 1919. ápr. 16.). In *Archaeologiai Értesítő*, 89., 1962, pp. 239–240.; uő: Emlékezés Létay Balázsra (1888–1914). In *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve*, 11., 1968, pp. 219–225.; *Békés–Kolozsvár–Jászberény–Szeged (Banner János Emlékiratai 1945-ig)*. Sajtó alá rendezte Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990.

esztendőt töltött Pósta intézetében, a kolozsvári iskola egyetlen női képviselője Magoss Irén volt, akit mestere a középkori keresztény régészet területére irányított; 1911 őszén meg is kezdte egyéves franciaországi tanulmányútját, amelyet betegsége miatt félbe kellett szakítania, és további régész-pályájáról is le kellett mondania.

A világháború derékba törte Pósta Béla és tanítványai pályáját, de a letragikusabb az első világháborúban elpusztult fiatal reménységek elvesztése volt. A rendkívül tehetséges Létay Balázst már egyetemi hallgatóként dédelgetett terve, a Keleti Intézet számára képezte ki Pósta Béla. A sumér szobrászatról írott dolgozatával Létay 1912-ben történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett, majd ösztöndíjasként folytathatta orientalisztikai tanulmányait; rövid franciaországi tartózkodás után Londonban, a British Museumban mélyült el az assziológia tanulmányozásában. Hazafias érzelmeitől fűtve az angol mozgósítás előtti napon (1914. augusztus 2.) mindenét hátrahagyva hazaszökött és katonai szolgálatra jelentkezett. Alig három hét múlva elesett a galíciai fronton. Hasonló sors várt az őstörténet és néprajz területére szakosodó Gulyás Jánosra, aki hastífuszban pusztult el Galíciában a háború második évében.

Erdély román megszállása, az első világháborút követő összeomlás maga alá temette nemcsak Pósta Béla két évtized megfeszített munkájával létrehozott művét, hanem sírba vitte alkotóját is. Pósta Béla 57. életében, 1919. április 19-én halt meg váratlanul, alig egy hónappal azelőtt, hogy a tisztebe lépő Buday Árpádnak és megbízott társainak át kellett adniuk az egyetem Érmészeti és Régészeti Intézetét a Román Kormányzótanács képviselőinek. Az impériumváltozás után a túlélők zaklatásoknak voltak kitéve, a tudományos élet peremére szorultak. Ennek következtében Buday Árpád már 1924-ben elhagyta Erdélyt, és a szegedi egyetemen igyekezett tovább vinni a kolozsvári régészeti iskola hagyományait. Roska Márton a folyamatos zaklatások ellenére 1937-ig kitartott, akkor ő is áttelepült Magyarországra, és a debreceni egyetemen folytatta munkáját.

*

Nem részletezhetjük itt a Pósta Béla által létrehozott tudományos műhelynek a régészet és a rokontudományok (éremtan, felirattan, művészettörténet, néprajz, keletkutatás) területén kifejtett munkássá-

gát. Kiemelendő, hogy – az ásatási jog rendezetlenségének körülményei között – Pósta Béla milyen kitartóan igyekezett kiszorítani a dilettantizmust és érvényre juttatni a szakszerűséget a régészeti kutatásban, ami miatt nem egyszer konfliktusba is került a sokszor jóhiszemű, de „módszereikkel” jóvátételmenten kárt okozó amatőr régiségkutatókkal és támogatóikkal. Pósta és munkatársai a lelőhelyeket megbolygató úgynevezett kubikoló módszerrel szemben a kutatóárkok és a nagyobb felületek feltárását lehetővé tevő szelvények alkalmazását szorgalmazták, és a stratigráfiai megfigyelések fontosságát hangsúlyozták. A lehetőleg települési szintek, régészeti objektumok (házmaradványok, gödrök, sírok) szerint elkülönített leletanyag elemzésében sikeresen alkalmazták a tipológiai és az összehasonlító módszert. A telep- és temetőásatások során alkalmazott feltárási módszerek minőségének, valamint a megfigyelések és a régészeti leletanyag szakszerű leírásának és dokumentálásának köszönhetően a kolozsvári iskola régészeinek 20. század eleji ásatásai és publikációi napjaink kutatása számára sem vesztettek jelentőségükből. Sikeresen kapcsolták össze a terepkutatást és a muzeológiát is. Ma már kevesen tudják, hogy Roska Márton, majd Kovács István voltak azok, akik először alkalmazták az *in situ* (a. m. „eredeti helyzetben”) kiemelés módszerét; néhány általuk feltárt sír és tűzhely mind a mai napig megtekinthető a kolozsvári múzeumban.²⁷

A kolozsvári iskola tagjai 1900 és 1915 között 58, jobbára erdélyi helység területén, mintegy 70 lelőhelyen végeztek kisebb-nagyobb régészeti ásatást, leletmentést, terepszemlét.²⁸ Pósta Béla és munkatársai mondhatni minden régészeti korszakot átfogó kutatásait itt csak jelzésszerűen említhetem, kiemelve néhány jelentősebb eredményt, előremutató kezdeményezést. Publikációik felsorolására sincs lehetőség, legfeljebb néhány fontosabb, főképpen az intézet kiadványaiban megjelent közleményre utalhatok.²⁹ Európai mércével mérve is út-

27 A módszerről lásd Roska Márton: A gyakorlati régészet köréből. In *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* (Budapest), 6., 1912, pp. 115–123.

28 Lásd részletesen Vincze 2014, pp. 383–448. és 134 a-b. kép (térkép): a kolozsvári régészeti iskola kiszállásai, ásatásai, lelőhelyjegyzékkel és a kutatott korok megjelölésével. A szerző külön tárgyalja az ásatások eredményeit (uo., pp. 448–474., idézve a fontosabb szakirodalmat is.

29 A kiadványokról (*Dolgozatok, Közlemények*) lásd alább. A vonatkozó szakirodalom szinte hiánytalanul megtalálható Banner János és Jakabffy Imre munkájában: *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája*. I, Budapest, 1954. Megemlékezéseket, méltatásokat találunk a sorozat további kötetekben is.

törőek voltak Roska Márton 20. század eleji paleolitikutatói, köztük az őskőkori ember jelenlétét bizonyító barlangfeltárásai (Csoklovina, Igric-barlang) és az alsó paleolitikum meglétének kérdését felvető jószáshelyi ásatásai (lásd pl. *Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 201–249.; 5., 1914, pp. 1–12.; lásd a 24. jegyzetet is). Külön történet lehetne a sokat vitatott őskori jelek, szimbólumok („írások”) kapcsán még napjainkban is szóba kerülő Torma Zsófia-gyűjtemény sorsa, amelyet az Erdélyi Nemzeti Múzeum vásárolt meg, amely első régészünk (Torma Károly húga) 1899-ben bekövetkezett halála után kézírataival együtt Kolozsvárra került, és amelyet végül is Roska Márton bocsátott a tudományos világra rendelkezésére.³⁰ A mai napig példamutatóak Kovács Istvánnak az erdélyi neolitikum és bronzkor közötti időszak emlékeit feltáró telep- és temetőásatásai (Marosvásárhely, Kolozskörpád, Marosdécse, lásd *Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 1–17.; 6., 1915, pp. 226–325.; *Közlemények*, 4., 1944, pp. 3–21.). Az egyik marosdécsei sírban talált négykarélys kőbuzogány alapján először lehetett következtetni a Kárpát-medence keleti fele meg a Kubán-vidék és a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppék népességének rézkori kapcsolataira. Az ugyancsak rézkori, közép-európai eredetűnek vélt úgynevezett zsinédgiszkes kerámia kér-

30 Torma Zsófia – különösen a tordosi bekarcolt jelek, agyagszobrocskák, arcos fedők alapján – az erdélyi neolitikum és a Trója, Babilon közötti kapcsolatokat igyekezett bizonyítani. Ebben számos külföldi tudós (Ludwig Lindenschmit, Mathias Much, Johannes Ranke, Archibald H. Sayce, Heinrich Schliemann, Rudolph Virchow, Albert Voss) egyetértésére talált, ám a hazai régészet vezéregyéniségei tartózkodással fogadták elképzeléseit. A gyűjtemény tudományos értékében kételkedő Hampel József tétovázása után Pósta vállalta az anyag feldolgozását, közlését, ám benne is számos kétely merült fel a gyűjtemény leleteinek eredetével, lelő-körülményeivel kapcsolatban. A neolitikus anyag hitelesítése céljából végzett 1910–1911. évi tordosi és nándorvályai ásatások sem jártak kellő eredménnyel, és többszöri nekirugaszkodás, sok évi halogatás után Pósta is letett a gyűjtemény közzétételéről. A feladatot végül is Roska teljesítette, aki évtizedekkel később, a maga ásatására is hivatkozó bevezetővel ellátva, katalógusszerűen, rövid kísérőszöveggel adta ki a gyűjtemény válogatott leleteit. Lásd Roska Márton: *A Torma Zsófia-gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Erem- és Régiség-tárában*. Kolozsvár, 1941. A kérdéshez lásd még *Torma Zsófia levelesládájából* (A leveleket válogatta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Gyulai Pál), Bukarest, 1972; Makkay János: *A tartariai leletek*, Budapest, 1990, pp. 40–66.; László Attila: *Troia și arheologia preistorică europeană de la sfârșitul secolului XIX. și începutul secolului XX. O evocare*. In *memoria* Henri Schliemann et Sophie Torma. In *Symposia Thracologica*, 8., Satu Mare, 1990, pp. 313–323.; László Attila: Un pionnier de la recherche de la civilisation Turdaș-Vinèa: Zsófia Torma. Simpozionul Internațional Cultura Vinèa – rolul și legăturile sale. In *Banatica*, 11., Reșița, 1991, pp. 37–51.; Makkay János (szerk.): *Holt lóra patkó. Tanulmányok Torma Zsófia (1840–1899) emlékezetére*. Budapest, 1999.

désével Roska Márton foglalkozott (*Dolgozatok*, 5., 1914, pp. 418–436.; 6., 1915, pp. 1–18.), és ő volt az, aki élen járt az ugyanazon a helyen egymást követő bronzkori települések rétegesen elhelyezkedő maradványaiból kialakult dombszerű, úgynevezett *tell*-települések, mint a perjámosi „Sánchalom” és a Pécska-szemlaki „Nagysánc” feltárásában is (*Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 1–73.).

Tájainkon a vaskorban tűnnek fel az első, az írott forrásokból is ismert népek, a szkíták és a kelták. Az előbbiekhöz köthető kora vaskori temetkezéseket Roska Márton Piskin és Nagyenyeden, Kovács István Marosvásárhelyen tárta fel (lásd *Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 233–351.; 5., 1914, pp. 13–16.; 6., 1915, pp. 226–325.). Az apahidai késő vaskori temető ásatása, amelyik egyike az első hitelesen feltárt Kárpát-medencei kelta temetőknek, Kovács István nevéhez fűződik (*Dolgozatok*, 2, 1911, pp. 1–69.). A szkítakori társadalmi elit egyik reprezentatív emlékét, a Bereg megyei Bene (ma Dobroszelje, Kárpátalja) határában előkerült, az i.e. VI. századi görög műhelyből származó bronz hydriát (nagy méretű vizes edényt) Pósta Béla közölte. Szintén ő foglalkozott római kori ötvösmunkákkal is (lásd *Dolgozatok*, 7., 1916, pp. 2–70.), ám a római kor, különösen *Dacia provincia* történetének, régészeti maradványainak, feliratos emlékeinek kutatásában, Torma Károly nyomdokain, mint már említettük, főleg Buday Árpád jeleskedett. Foglalkozott *Dacia* meghódításával és az erődített birodalmi határ, a *limes* kutatásával (*Dolgozatok*, 1., 1910, pp. 1–177.; 3., 1912, pp. 74–98., pp. 99–127.; 5., 1914, pp. 95–108.; 7., 1916, pp. 9–27.). Nevéhez fűződik több *villa rustica* (vidéki udvarház), valamint a *porolissumi* (Mojgrád) katonatábor és polgárváros maradványainak feltárása (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 109–165.; 5., 1914, pp. 45–66., 67–96.; 6., 1915, pp. 51–111.). A tartomány feladását, a rómaiak kivonulását követő időszak kutatásának jelentős eredménye volt, hogy a maroszentannai temető 80 sírjának feltárása lehetővé tette a nyugati gótok régészeti hagyatékának közelebbi meghatározását (Kovács István In *Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 250–367.; lásd még Pósta Béla. In *Az EME Emlékkönyve*, 1906, pp. 102–109.). Ugyancsak Kovács István ásatásainak eredményeképpen 179 mezőbándi sír alapján a gepidák műveltségét sikerült megismerni (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 265–429.), a marosvásárhelyi népvándorlás kori temető kutatása során pedig már el lehetett különíteni a gótok 4. századi és a gepidák 6. századi temetkezéseit (*Dolgozatok*, 6., 1915, pp.

226–325.). Mezőbándon 14 lovastemetkezés is előkerült, ezt Kovács a korai avarok hagyatékának határozta meg. Marosgombáson Roska Márton további kilenc avar sírt talált. A népvándorlás kori leletek időrendi és etnikai-művelődésbeli meghatározásában segítségükre voltak Pósta Béla ez irányú ismeretei, tapasztalatai, melyekre keleti kutatóútjai, illetve a gyűjtött anyag feldolgozása során tett szert.

A honfoglaló magyarsághoz kapcsolódó emlékanyagot illetően a 19. század végén és a 20. század elején előkerült szórványos leletek mellett (Marosgombás, Magyarlapád, Gyulafehérvár) a legfontosabb a kolozsvári Zápolya utcai temető felfedezése volt (1911), amelynek közlésére csak később, 1942-ben kerülhetett sor Kovács István (*Közlemények*, 2., 1942, pp. 85–118.) és László Gyula részéről (*Erdélyi Múzeum*, 1942, pp. 578–584.). Az ezt követő időszakra vonatkozóan kiemelendő az Árpád-kori temetők (Szeghegy, Vajdahunyad, Várfalva) főként Roska nevéhez fűződő kutatása. Említésre méltó, hogy a már rendelkezésre álló, de addig figyelmen kívül hagyott régészeti adatok alapján Roska Márton már az első világháború előtt megkísérelte felvázolni a magyar honfoglalás addig csak írott kútfőkből rekonstruált erdélyi eseményeit. Meglátása szerint Erdély Szent István-kori elfoglalásának elmélete kizárólag az írásos forrásokra támaszkodik, míg a régészeti emlékekből arra lehet következtetni, hogy a tartomány elfoglalása már a vezérek korában megkezdődött, mi több, a honfoglaló magyarság egy része a Gyimesi- meg az Ojtozi-szoroson át hatolt be a Kárpát-medencébe (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 166–198.).

Pósta Béla maga is foglalkozott honfoglalás kori leletekkel (pl. *Archaeologiai Értesítő*, 1896, pp. 30–39.), és a Pósta-hagyatékban található dokumentumokból az is kiderül, hogy – Nagy Géza nyomán és László Gyulát megelőzve – Pósta Béla is számolt azzal, hogy a honfoglaló magyarság több hullámban (először talán a bolgárokkal vagy az avarokkal) érkezhett a Kárpát-medencébe. Úgy vélte, hogy figyelembe véve a régészeti, néprajzi, nyelvészeti és történeti kutatások rendelkezésre álló eredményeit „bizonyos az, hogy a magyarság kialakulásában a török, a finnugor s részben a mongolság nyugati ágainak volt szerepe, csak azt nem tudjuk, melyiknek mennyiben, s ez okozza, hogy a kutatók hol csak törököt, hol csak finnugort látnak.”³¹

31 Idézi Vincze 2014, p. 471. és 1954–1955. jegyzet.

Pósta Béla dédelgetett terve, a Keleti Intézet egyik feladata éppen a magyar kultúra ősi elemeinek a meghatározása lett volna, ám erre vonatkozó elképzelései a háború és következményei miatt sohasem valósulhattak meg.³²

Pósta Béla a már említetteken kívül foglalkozott későbbi korok régészetével is. Közreműködött például több templombelső, így a gyulafehérvári székesegyház sírfeltárásain (*Dolgozatok*, 8., 1917, pp. 1–203.). Számos dolgozatban foglalkozott kegytárgyak, ötvösmunkák összehasonlító vizsgálatával, elismerést vívott ki művészettörténeti tanulmányaival. Figyelemre méltóak a prágai Szent György-szoborral és alkotóival, a kolozsvári Márton és György testvérpárral kapcsolatos kutatásai, amelyek során megállapította a műalkotásnak a nyugat-európai keresztény kultúra szellemiségéhez, a késő gótika és a trecento világához kötődő vonásait, ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy a „...hajviselet, lovának típusa, fegyverzetének több sajátossága olyan vonások, amelyek Magyarország területéhez rögződnek, és emellett egész fölfogásában olyan sajátos eredetiség mutatkozik, amelyet külföldi bírálói sehoggy sem tudtak beilleszteni valamely külföldi iskolába”.³³ Pósta Bélának oroslánrésze volt abban is, hogy Márki Sándor ötlete nyomán elkészítették és az alkotók szülővárosában, Kolozsváron 1904-ben közterületen fel is állították a napjainkban a Farkas utcai református templom előtt álló Szent György-szobor bronzmásolatát.

A fenti rövid áttekintésből is kitetszik a kolozsvári iskola sokszínű tevékenysége, érdekelhetők a régészet mondhatni minden ágában megmutatkozó eredményei. Pósta Béla további érdeme, hogy felkarolta a társ- és rokontudományok művelését (éremtan, felirattan, néprajz, művészettörténet, keletkutatás), mi több, figyelme az interdiszciplináris vizsgálatokra is kiterjedt. A Torma Zsófia-gyűjtemény kőeszköz anyagának ásványtani meghatározására geológus szakembert kért fel

---

32 Lásd Vincze Zoltán: A Keleti Intézet Pósta Béla-i terve. In Pál-Antal Sándor et al. (szerk.): *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár, 2003, pp. 640–657.; Vincze 2014, pp. 494–507.; lásd még Pallag Zoltán: Pósta Béla és a magyar keleti archeológiai intézet terve. In *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve*, 2002–2003 (Debrecen, 2003), pp. 117–134.

33 Idézi Vincze 2014, p. 481. és 1993. jegyzet. A szoborral később László Gyula is foglalkozott: *Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának lőszerszáma*. Kolozsvár, 1942, p. 48.

a régész Ferenczi Sándor bátyja, Ferenczi István személyében,³⁴ és geológus közreműködésére számított a csoklovinai őskőkori barlangfeltárások során is. Szorgalmazta az ásásokból előkerülő emberi és állati csontmaradványok antropológiai és zoológiai vizsgálatát, ám terveit nem mindig sikerült valóra váltania.³⁵

*

Pósta Béla kezdettől fogva arra törekedett, hogy jó kapcsolatokat építsen a rokon intézményekkel, szakemberekkel, hogy intézetével részt vegyen a hazai és az európai tudományos élet vérkeringésében. Az egyetemi intézetben és a régiségtárban sok szakember megfordult, a Torma Zsófia-gyűjtemény bekarcolt jeleit tanulmányozó, Heinrich Schliemann trójai ásatai anyagának kiadásán dolgozó berlini Hubert Schmidttől a rómaiak Dacia elleni hadjáratainak régészeti emlékei iránt érdeklődő G. A. T. Davies skóciai egyetemi tanárig. Még többen voltak, akik a leletekkel kapcsolatos információkat kértek és kaptak. Erről mindenekelőtt Pósta kiterjedt levelezése tanúskodik.³⁶

Az intézet, valamint az Érem- és Régiségtár keretében folyó kutatások eredményeinek közlése érdekében szükségessé vált egy önálló szakfolyóirat kiadása is. 1910-ben két sorozatot sikerült elindítani. A *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* tulajdonképpen az *Erdélyi Múzeum* régészeti tárgyú cikkeinek saját címlappal kiadott különlenyomata volt; ebből a sorozatából mindössze két darab jelent meg. A magyar és francia nyelven közlő *Dolgozatok – Travaux* (teljes magyar címén: *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*) sikeresebb volt: egy évtizedig továbbbíthatta a tudományos világ felé a kolozsvári régészeti iskola kutatási eredményeit. Az európai színvonalú, fényképekkel (köztük az akkoriban ritkaság számba menő *in situ* felvételekkel), rajzokkal gazdagon illusztrált régészeti folyóirat tíz évfolyamában (1910–1919) több mint 3000 oldalnyi szöveggel 78 szakdolgozat jelent meg. Ezek java a Pósta-tanítványok első nemzedéke képviselői meg az intézethez kötődő személyek (pl. a Székely Nemzeti Múzeumban tevékenykedő László Ferenc)

34 Az eredmények közlésére csak később került sor, lásd Ferenczi István: A tordosi őstelepen talált kőszerszámok anyaga. In *Dolgozatok*, Szeged, 1925, pp. 94–96.

35 Lásd ezzel kapcsolatban Vincze 2014, pp. 520–521.

36 Lásd Vincze 2014, pp. 507–522., irodalommal.

tollából származik. A *Dolgozatok*, az ország addig egyetlen régészeti szakfolyóirata, az *Archaeologiai Értesítő* mellett nemcsak közlési lehetőséget biztosított, hanem kiadványcsere révén, a kolozsvári intézet saját szakfolyóirat könyvtárának gyarapításához is hozzájárult: 1912-ben már 69 külföldi intézettel sikerült cserekapcsolatot létesíteni. A folyóirat köteteit Pósta Béla szerkesztette, ám az utolsó, 1919. évi szám már az ő halála után, az általa alapított iskola végnapjaiban jelent meg, és első lapjára az ő gyászjelentése került.

*

A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium égisze alatt működő Műemlékek Országos Bizottsága, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége keretében Pósta Béla országos feladatokat is ellátott. A MOB tagjaként részt vállalt a műemlékek állapotának felmérésében, a veszélyeztetett műemlékek megmentésében, konzerválásában, restaurálásában. A régiségtárak országos felügyelőjeként az 1907-ben elhunyt Wosinsky Mór helyébe kinevezett Pósta feladata főképpen az ország alföldi, délvidéki és erdélyi részein működő mintegy 30 múzeum szakmai irányítása volt.³⁷ Az országsszerte mutatkozó régészhiány enyhítése érdekében a MKOF felügyelőjeként az egyik célkitűzése az átfogó régészképzés előmozdítása volt. Ennek érdekében szorgalmazta az egy évtizeddel korábban elindított, de aztán elmaradt országos régészeti tanfolyamok rendezésének folytatását a múzeumi tisztviselők, különösen a régiségtárak kezelői számára. Az első ilyen tanfolyamra 1899-ben a Magyar Nemzeti Múzeum szervezésében került sor, és a továbbiakban, Pósta Béla kezdeményezésére, kettőt az ő kolozsvári intézetében tartottak meg (1908, 1911).

A száz évvel ezelőtt, 1908. július 15. és augusztus 1. között Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában megtartott országos régészeti tanfolyamon 26 múzeumőr vett részt, de akadtak helyi érdeklődők is; mint előadók, szervezők, jelen voltak Pósta Béla

---

37 Lásd Vincze 2014, pp. 292–373. A 127. kép (térkép) bemutatja Magyarország 20. század eleji múzeumait a Pósta felügyelete alatt álló intézmények megjelölésével, a csatlakozó szöveg (pp. 314–366.) pedig részletesen, ábécé sorrendben ismerteti Aradtól Zomborig azokat a helységeket, múzeumi intézményeket, amelyeket Pósta felkeresett, tanácsaival ellátott. Ugyancsak ábécé sorrendben bemutatja azokat a helységeket is, Ágotakövesdtől Noszolyig, amelyeket Pósta a műemlékvédelem szolgálatában látogatott meg (pp. 367–373.).

tanítványai, munkatársai is. A gyakorlati foglalkozásokkal és tanulmányi kirándulásokkal egybekötött tanfolyamon Cholnoky Jenő a régészeti munkálatokhoz szükséges geológiai és földrajzi tudnivalókról értekezett. Pósta Béla két előadássorozatot tartott, egyiket a paleolitikumtól a késő vaskorig terjedő őskor, másikat a régészet-művészet-történet köréből. Buday Árpád a római korról, Kovács István a numizmatika köréből (a görög, „barbár”, római, bizánci, középkori, magyarországi és erdélyi érmékről) tartott előadásokat. Lehoczki András irányításával a résztvevők a fém-, üveg-, porcelán- és kerámia-tárgyak restaurálásával, konzerválásával is megismerkedhettek. A tanfolyam keretében a résztvevők Cserni Béla vezetésével megtekintették a gyulafehérvári múzeumot és a római kori Dacia provincia egyik jelentős városa, Apulum területén végzett feltárásokat. A rendezvény zárónapján a résztvevők Márton Lajos tószegi ásatására látogattak, ahol megismerkedhettek a Laposhalom tell típusú bronzkori települése kutatásának módszereivel, és maguk is készíthettek profilrajzokat. (Megemlíthető, hogy Pósta Béla eredetileg a háromszéki Erősd határában magasló Tyiszk-hegy többretegű, késő neolitikus-réz kori településének meglátogatására gondolt, ahol a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum öre, László Ferenc végzett feltárásokat, de végül a Tisza-parti Laposhalom mellett döntött.)³⁸ A következő, 1911-ben megtartott kolozsvári tanfolyam súlypontja a római provinciális régészetre helyeződött. A MKOF rendezésében, 1914 júliusában még sor kerülhetett egy, a régészetet is érintő, de valójában néprajzi témákra szorító budapesti tanfolyamra, amelyen Roska Márton is részt vett, de a háború kitörésével ezek a rendezvények is megszakadtak.

Mint szélesebb körű megismerésre méltó kordokumentumot, szeretném itt bemutatni azt a csoportképet, amely László Ferenc hagyatékában maradt meg, és amely megörökítette a fentebbiekben ismertetett 1908. évi régészeti tanfolyam 29 résztvevőjét (*1. kép*). A felvétel a kolozsvári egyetem Farkas utcai épületének belső udvarán készült. A kép hátoldalán található táblázat tartalmazza a képen látható (meg-

---

38 Pósta Béla: Régészeti tanfolyam az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárában. In *Erdélyi Múzeum*, 25., 1908, pp. 228–237.; Móra Ferenc: Az Alföld tudományos meghódítása. In *Erdélyi Múzeum*, 26., 1909, pp. 118–120. A MKOF szervezésében megtartott régészeti tanfolyamokról lásd még Vincze 2014, pp. 303–311.

1. kép. Az 1908 júliusában Kolozsvárt, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában tartott régészeti tanfolyam résztvevői (lásd: a 39. jegyzet is). 1. Balczér György (Nagybánya), 2. Hűvösi Lajos (Rimaszombat), 3. Kiss Lajos (Hódmezővásárhely), 4. Szász Ferenc (Marosvásárhely), 5. Domonkos János (Gyula), 6. Magoss Irén (Kolozsvár), 7. Posta Béla (Kolozsvár), 8. Vas Antal (Bártfa), 9. László Ferenc (Sepsiszentgyörgy), 10. Zoltai Lajos (Debrecen), 11. Roska Márton (Kolozsvár), 12. Bodrogi János (Nagyenyed), 13. Kovács István (Kolozsvár), 14. Leszih Andor (Miskolc), 15. Buday Árpád (Kolozsvár), 16. Kiss Ernő (Kolozsvár), 17. Móra Ferenc (Szeged), 18. Kelemen Lajos (Kolozsvár), 19. Kenessey Kálmán (Kolozsvár), 20. Höllrigl József (Nyitra), 21. K. Sebestyén József (Kolozsvár), 22. Kúti Ferenc (Szentes), 23. Szalay Gyula (Kiskunfélegyháza), 24. Pap Domokos (Torda), 25. Csutak Vilmos (Sepsiszentgyörgy), 26. Szabó Miklós (Kolozsvár), 27. Alapi Gyula (Komárom), 28. ifj. Kenessey Béla (Kolozsvár), 29. Porst Kálmán (Kiskunfélegyháza).

Az 1908. július havában Kolozsvárt tartott Archaeologiai tanfolyam résztvevői.

Szám	Név	Születési hely	Szám	Név	Születési hely
1	Balczér György	Nagybánya	16	Kiss Ernő	Kolozsvár
2	Hűvösi Lajos	Rimaszombat	17	Magoss Irén	Kolozsvár
3	Kiss Lajos	Hódmezővásárhely	18	Szász Ferenc	Marosvásárhely
4	Szász Ferenc	Marosvásárhely	19	Domonkos János	Gyula
5	Domonkos János	Gyula	20	Höllrigl József	Nyitra
6	Magoss Irén	Kolozsvár	21	K. Sebestyén József	Kolozsvár
7	Posta Béla	Kolozsvár	22	Kúti Ferenc	Szentes
8	Vas Antal	Bártfa	23	Szalay Gyula	Kiskunfélegyháza
9	László Ferenc	Sepsiszentgyörgy	24	Pap Domokos	Torda
10	Zoltai Lajos	Debrecen	25	Csutak Vilmos	Sepsiszentgyörgy
11	Roska Márton	Kolozsvár	26	Szabó Miklós	Kolozsvár
12	Bodrogi János	Nagyenyed	27	Alapi Gyula	Komárom
13	Kovács István	Kolozsvár	28	ifj. Kenessey Béla	Kolozsvár
14	Leszih Andor	Miskolc	29	Porst Kálmán	Kiskunfélegyháza
15	Buday Árpád	Kolozsvár			

2. kép. Az 1908 júliusában Kolozsvárt tartott régészeti tanfolyam résztvevőinek aláírása. A fényképen látható 29 személy neve után szerepel még Terray István (Rimaszombat) és Barthos Kálmán (Budapest) aláírása is.

számozott) személyek aláírását, feltüntetve lakóhelyüket is (2. kép). Hála a számozásnak és az aláírásoknak, a képen szereplő személyek beazonosíthatóak. Látható a képen Pósta Béla (7), valamint munkatársai közül Buday Árpád (15), Kovács István (13), Roska Márton (11), Kelemen Lajos (18) és Magoss Irén (6), a kor ismertebb régészei közül pedig László Ferenc (9), Leszih Andor (14), Móra Ferenc (17) és Zoltai Lajos (10).³⁹

*

Pósta Béla tevékenységének régészeti dimenzióin túl néhány szóban érdemes megemlítenünk az iskolateremtő professzor társadalmi szerepvállalásait, politikai nézeteit is. Már szóltunk arról, hogy milyen szerepe volt a Szent György-szobor bronzmásolatának kolozsvári felállításában. Felügyelő bizottsági elnökként felkarolta az Egyetemi Diákasztal (Mensa Academica) létrejöttének egy évtized óta döcögő ügyét, amely az ő fellépése után, 1904-től jó és olcsó étkeztetést biztosított az egyetemi hallgatóknak. Hét esztendei kitartó munkával sikerült felépíttetnie az első kolozsvári diákothont is, amelynek átadására az 1910. szeptemberi tanévnyitó alkalmával került sor. Az angol college-ok mintájára szervezett otthonban 22 kétszemélyes lakószobát és kézikönyvtárat, olvasót létesítettek és 300 egyetemi hallgató kiváló körülmények közötti étkeztetésére alkalmas, jól felszerelt menzát rendeztek be. Néhány év múlva a bővítéshez is hozzákezdtek, de a háború kitörése miatt az építkezést nem sikerült befejezni.⁴⁰

---

39 A fénykép eredeti mérete 17 x 10,5 cm, ezt A4 alakú kartonlapra ragasztották. Ennek hátoldalán található *Az 1908. július havában Kolozsvárt tartott archaeologiai tanfolyam tagjai* feliratú kéziratos táblázat, amelyet László Ferenc állított össze, és amely tartalmazza a képen látható (megszámozott) személyek aláírását, feltüntetve lakóhelyüket is. A képen látható 29 személy aláírása után szerepel még két további résztvevő kézjegye is. Hála a számozásnak és az aláírásoknak, a képen szereplő személyek beazonosíthatók (lásd az 1. és 2. kép aláírását). A kép első közlése, kicsinyítve: László Ferenc: *Táj és Tudomány. Válogatott írások*. László Attila gondozásában és előszavával. Bukarest, 1978 (a p. 96. és p. 97. közötti táblákon). Ugyancsak kicsinyítve közli a Kelemen Lajos hagyatékából származó azonos felvételt Vincze Zoltán 2014, 129. b-c. kép. Lásd még László Attila. In *Archaeologiai Értesítő*, 143., 2018, pp. 277–279. és 1–2. kép.

40 Az egyetem Farkas utcai központi épülete közelében, az Egyetem és a Petőfi utca sarkán emelkedő négyzetes épületben ma a jogi kar székel, de sokáig eredeti rendeltetésének megfelelően használták. A kolozsvári magyar egyetem 1959 tavaszán történt felszámolását követően, amikor a diákszállásokon is összecsapták a Babeş meg a Bolyai, illetve az újonnan létrehozott Babeş-Bolyai Tudományegyetem hallgatóit, egy ideig én magam is ott laktam és étkeztem az akkor Avram Iancu nevét viselő otthonban. Igaz, nem ketten, mint Pósta Béla korában, hanem hatan laktunk egy szobában.

Pósta Béla támogatta az egyházakat nemcsak a műemlékvédelem területén, hanem a különböző felekezetek karitatív tevékenységeiben is, és felkarolta az erdélyi magyarság és kultúrája megerősítésén munkálkodó civil mozgalmakat. Politikusként előbb a Szabadelvű Párthoz, majd 1903-tól az erdélyi középosztály, értelmiség érdekeit is képviselő Új Párthoz csatlakozott. A pártpolitikában civil kezdeményezésekhez csatlakozva igyekezett hasznosítani magát. 1906-ban *Erdélyi Hírlap* címmel (rövid életű) lapot indított, ennek első száma vezércikkében így fogalmazta meg – úgy hiszem, sok tekintetben ma is érvényes – politikai hitvallását: „Nem pártérdekeket, hanem az egységes és oszthatatlan magyar nemzeti állam érdekeit kívánjuk szolgálni.” Ugyancsak 1906-ban egy levelében a következőket írta: „Az én politikai hitvallásom Magyarországnak gazdasági függetlensége, nemzeti önállósága, kifejezve az ország minden intézményében”, majd hozzáteszi, hogy bárki is volna az, bármilyen lobogó alatt, „aki a magyar vezényszót, a külön vámterületet és a nemzeti állam egyéb követelményeit hozza akár egyenest, akár kerülő úton, akár lassú, fokozatos fejlődéssel, akár egyszerre, azt én támogatni fogom...”⁴¹ 1910-ben visszatért a politikai életbe. Apáthy István mellett a Függetlenségi Párt kolozsvári szervezetének társelnöke volt, az 1913. évi sikeres helyhatósági választások után pedig városatya lett. Úgy gondolta, hogy a magyarországi bajok gyökere, Erdély mostoha állapota a dualista államszervezetben keresendő. A Béctől való függés visszautasítása, a magyar nyelv jogainak védelme készítette arra, hogy – sokak nemtetszésére – az európai régiségtudományban első helyen használatos német helyett a franciát, a diplomácia nyelvét választotta a *Dolgozatok* második nyelveként. Merev Bécs-ellenessége nem egyszer intézetére és személyes kapcsolataira is káros megnyilvánulásokra ragadtatta. Az intézetébe, Kolozsvárra küldött, német (Klausenburg) címzésű levelet például felbontatlanul visszaküldette, a borítékra francia vagy német nyelven azt a megjegyzést is rápecsételve, hogy (fordításban): „Vissza! Csak Kolozsvárra (Magyarország) címzett leveleket fogadunk el. Miért akarják elnémetesíteni Magyarországot?” Talán ilyenszerű nézetei, megnyilvánulásai is hozzájárultak ahhoz, hogy noha 1916-ban

---

41 Idézi Vincze 2014, pp. 542–543. és 2261., 2267. jegyzet.

jelölték az MTA levelező tagságára, a javaslatot már az alosztályban leszavazták...

*

A világháborús események megbénították az intézet munkáját, majd a Pósta-iskola felszámolásához vezettek. Az intézet tudományos munkatársait a kiegészítő személyzettel együtt sorra behívták katonának, 1916 elejére már csak Pósta Béla és a katonai szolgálat alól felmentett Buday Árpád maradtak a helyükön. Létay Balázs és Gulyás János soha nem tértek vissza a frontról. Roska Márton és a fiatal Ferenczi Sándor a galíciai harctéren sem feledkeztek meg hivatásukról: régészeti és néprajzi megfigyeléseket, sőt kisebb ásatásokat is végeztek, s kutatásairól be is számoltak.⁴²

Románia hadba lépését követően (1916. augusztus 27.), amikor Erdély hadműveleti területté vált, Póstának és Budaynak kellett gondoskodniuk az EME gyűjteményeinek menekítéséről, biztonságba helyezéséről; a legértékesebb darabokat a Magyar Nemzeti Múzeumba szállították. De gondjuk volt Erdély egyéb műkincseinek mentésére is; többek között Pósta érdeme, hogy sikerült megakadályozni 135 régi harang beolvasztását. 1918 májusában, a Szovjet-Oroszországgal és Romániával kötött reményeket keltő különbke megkötése után a Budapestre menekített műkincseket hazaszállították, ám a háború szerencsétlen kimenetele, a román hadsereg újabb előrenyomulása következtében ismét napirendre került a gyűjtemények menekítése.

Az események aztán felgyorsultak: 1918 karácsonyán a román csapatok bevonultak Kolozsvárra, az új hatóságok 1919 januárjában kihirdették a rendkívüli állapotot, majd gyülekezési és kijárási tilalmat vezettek be. Az új hatalom berendezkedésével együtt megkezdődött a magyar államiság intézményeinek felszámolása, és egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az egyetem sem kerülheti el sorsát. Az EME vezetősége azon volt, hogy legalább az egyesületi tulajdonban lévő (tehát nem államva-

---

42 Lásd Ferenczi Sándor: *Archaeologia a harctéren*. In *Dolgozatok*, 6., 1915, pp. 325–327.; Roska Márton: *Ősrégészeti tarlózások Galicziában*. In *Dolgozatok*, 10., 1919, pp. 1–29. Ferenczi jó megfigyelőképességére vall, hogy az egyszerű, ágfonásos, agyagtapasztásos falukunyhóknak a háborús események következtében leégett maradványait összehasonlította a régészeti feltárásokból ismert, például általa Erősdön látott kiégett omladék-rétegekkel, magyarázatot keresve ezek keletkezési körülményeire.

gyont képező) gyűjteményeket megmentse. Ezek további kezelése biztosítása érdekében Buday Árpádot és a háborúból időközben hazatért Kovácsot, Roskát, Ferenczit, Herepeit, akik az egyetem alkalmazottai voltak, a múzeum Érem- és Régiségtárának tisztviselőivé nevezték ki. Az aggodalom nem volt indokolatlan, a fegyverek bejelentési kötelezettségére hivatkozva a hatóságok március-áprilisban például lefoglalták a régiségtár művelődéstörténeti értékű (hadfelszerelésnek nem számítható) régi, 16–19. századi lőfegyvereit. A házkutatások, zaklatások, huzavonák felőrölték a hazája és intézménye sorsán aggódó Pósta Béla egészségét, aki 1919. április 16-án, alig 57 éves korában hirtelen meghalt. Őt még az egyetem előcsarnokában ravatalozták fel, és onnan kísérték utolsó útjára, a Házsongárdi temetőbe. A következő napokban Pósta Béla helyébe az EME Buday Árpádot bízta meg az Érem- és Régiségtár vezetésével, és az egyetem vezetősége ugyancsak őrá bízta az Érmészeti és Régészeti Intézet irányítását. Május 13-án a közigazgatást gyakorló román Kormányzótanács képviselői katonai segédlettel átvették az egyetemet, és 15-én Budaynak és munkatársainak jutott az a szomorú feladat, hogy átadják az Érmészeti és Régészeti Intézetet is a kezelésében levő összes gyűjteménnyel együtt. Ezzel véget ért a Pósta Béla-korszak.

*

Végezetül néhány szó a Pósta-iskola utóéletéről. A Pósta Béla által létrehozott, erőszakkal elkobzott Érmészeti és Régészeti Intézet gyűjteményeivel és szakkönyvtárával együtt az alakuló kolozsvári román egyetem régészeti és éremtani intézetét alapozta meg. Mindezek ellenére a két világháború közötti időszakban az EME nem veszítette el tulajdonjogát gyűjteményei felett, és az új vezetés egy ideig a régi munkatársakat is megtartotta, igaz, többnyire alacsonyabb beosztásban. Az „új” egyetem (Universitatea Daciei Superioare) szervezésében az ismert tudós, Vasile Pârvan (1882–1927, 1921-től a Román Akadémia főtitkára) is közreműködött. Ő tartotta az avatóbeszédet 1919. november 3-án, és az első években maga is tartott előadásokat Kolozsváron az ókortudományok köréből. Pârvan a román nemzeti kultúra előmozdításának részét képező országos tudománypolitikájában arra is törekedett, hogy az új román tudósnemzedék kiképzésével és hadba állításával párhuzamosan tapasztalt erdélyi magyar szakem-

bereket is bevonjon a háború utáni Románia tudományos életébe, kutatásaik támogatásával, közlési lehetőség biztosításával.⁴³ A kolozsvári intézet élére Vasile Pârvan munkatársa, az addig a bukaresti egyetem keretében működő Nemzeti Régiségmúzeum (Muzeul Național de Antichități) kötelékében tevékenykedő Dimitrie M. Teodorescu (1881–1947) professzor került, aki méltányolta a tárákat kezelő, jól képzett szakemberek tudását. Nevéhez fűződik a Szászvárosi Havasok dák várai Pârvan által kezdeményezett rendszeres kutatásának elindítása. Egy évtized múltán, 1929-ben a Régészeti és Éremtani Intézetet átszervezték, a régi időkre emlékeztető nevét is megváltoztatták. A több tanszék összevonása révén létrehozott Klasszikus Tanulmányok Intézete (Institutul de Studii Clasice) élére az 1920-ban ugyancsak Bukarestből docensként átlépett, ám kevésbé toleráns Emil Panaitescu nevezték ki, aki 1929 és 1940 között a Római Román Intézet igazgatója is volt, és aki mellett Kolozsváron Teodorescu ügyvezető igazgató maradt. Panaitescu az új, román személyzet fokozatos kiépítésével párhuzamosan igyekezett ellehetetleníteni a régi munkatársak életét, a tudományos élet peremére szorítani őket. Egyik bizalmasa a későbbi mindenható „nagyvezér”, Constantin Daicoviciu (1898–1973) volt, aki tanulmányait Budapesten kezdte, és a kolozsvári román egyetemen fejezte be, majd két éves római tartózkodás és a doktorátus megszerzése után, 1928-ban D. M. Teodorescu asszisztense lett. Lett volna mit tanulnia Budaytól, Kovácstól, Roskától vagy akár a nála csak négy

---

43 A Pârvan által alapított, idegen nyelveken közlő *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie* című központi régészeti folyóirat 1924. évi (1927-ben megjelent) első számában László Ferenc posztumusz nyitó tanulmánya mellett (pp. 1–27.) ott találjuk Ferenczi Sándor (pp. 264–272.) és Roska Márton (pp. 297–306.) írásait is, mindhármát francia nyelven. Ugyanebben a kötetben (p. 368.) olvasható Pârvan meglehangú nekrológia is a váratlanul elhunyt László Ferencről. A kérdésről lásd László Attila: Vasile Pârvan levele László Ferenc halálára. In *Korunk*, 18/12., 1969, pp. 1864–1865.; uő: Date privind viața și activitatea științifică a lui Ferenc László în anii 1923–1925. *Correspondența cu V. Gordon Childe. Colaborarea cu Vasile Pârvan – Adatok László Ferenc életéhez és tudományos munkásságához. Levelezése V. Gordon Childe-dal. Együttműködése Vasile Pârvannal.* In *Studii și Comunicări – Tanulmányok és Közlemények, Sepsiszentgyörgy*, 1973, p. 171–205.; uő: Adatok az erdélyi régészet első világháború utáni történetéhez. Vasile Pârvan két kiadatlan levele László Ferenchez 1925-ből. In *Dolgozatok*, Ű. S. 3–4., 2008–2010 (2011), pp. 125–137.; uő: Vasile Pârvan: „Getica”, revista „Dacia” și arheologia transilvăneană de după primul război mondial. Două scrisori inedite ale lui Vasile Pârvan către Ferenc László din anul 1925. In D. Măgureanu et al. (szerk.): *Archaeology: making off and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary.* Pitești, 2011, pp. 43–55.

évvél idősebb Ferenczi Sándortól, de nem bizonyult hálás tanítványnak. Neki is része volt az egykori Pósta-féle intézet tagjai elleni áskálódásokban. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a magyarságuk vállalása és a tudományos meggyőződésük miatti zaklatások elől Buday Árpád, majd Roska Márton is Magyarországra távozott.

A Kolozsváron megszüntetett magyar egyetem 1920-tól Szegeden folytatta működését. 1924-ben Buday Árpád is Szegedre költözött, ő lett az egyetem Régiségtudományi Intézetének első vezetője, a régészeti, ókortörténeti oktatás elindítója. Magántanárként mellette volt a néprajzos és őskoros Banner János, aki 1929-től egyetemi tanár, 1937-től pedig, Buday Árpád halála után az intézet vezetője lett. Buday nevéhez fűződik a *Dolgozatok* új, szegedi folyamának elindítása, amelynek 1925 és 1943 között 19 kötete jelent meg. Az első számban Buday Árpád elsőként tett kísérletet arra, hogy felvázolja mestere életútját, munkásságának jelentőségét.⁴⁴

Ennél kalandosabb volt Roska Márton sorsa.⁴⁵ A román hatalomátvétel után az állam és a hadsereg érdekei elleni propaganda vádjával 1919 őszén hadbírótság elé állították, és az ügyész halálbüntetést kért, de végül is felmentették. (Tulajdonképpen „bűne” az volt, hogy segédkezett az angol és amerikai sajtóban a román hadsereg magyarországi visszaéléseiről megjelent cikkek fordításában és terjesztésében.) Állását a román egyetemi intézetben az incidens után is megtarthatta, szaktudását publikációkban kamatoztathatta.⁴⁶ Az 1930-as évek

44 Buday Árpád: Pósta Béla (1863 [!]-1919). In *Dolgozatok*, Szeged, 1, 1925, pp. 5–17. A *Dolgozatok* további kötetekben (1925–1930) Buday írt katonai diplomákról, limes-problémákról és kimerítően, több alkalommal foglalkozott az úgynevezett thrák lovasisten kérdésével. Két tanulmányában összefoglalta a Székelyföld és Erdély római kori régészetének eredményeit és feladatait, lásd Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*. Sepsiszentgyörgy, 1929, pp. 366–370.; Asztalos Miklós (szerk.): *A történeti Erdély*. Budapest, 1936, pp. 129–147.

45 Lásd Vincze Zoltán: Roska Márton régész pokoljárása. In *Művelődés* (Kolozsvár), 69/3., 2016, pp. 24–27.

46 D. M. Teodorescuval közösen beszámolót jelentettek meg a Hunyad megyei dák kori emlékek kutatásáról (*Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei*. Cluj, 1923, p. 55.). Roskát publikációs tevékenységében a kezdeti nézeteltérések ellenére Vasile Pârvan, a Román Akadémia főtákará is támogatta (lásd fentebb, 43. jegyzet); Pârvan és Roska viszonyáról lásd Vasile Pârvan: *Correspondență și acte* (Alexandru Zub gondozásában), București, 1973, pp. 274–275. Roska több tanulmányt közölt a *Dacia* kötetekben (1., 1924, pp. 297–306.; 2., 1925, pp. 400–416.; 3–4., 1927–1932, pp. 352–361.), valamint az *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania* című kiadványban (1923, pp.

ben a Pósta-tanítványok elleni áskálódás mondhatni mindennaposá vált. 1936-ban Roskát letartóztatták, állásából felfüggesztették, és ismét hadbíróság elé állították, végül is csak Nicolae Iorga személyes közbenjárása nyomán szabadult ki.⁴⁷ Visszavették az intézetbe, de a történetek után úgy döntött, hogy távozik az országból. Munkáját 1937 ősztől a debreceni egyetemen folytatta, ahol kolozsvári előképet követve, *Közlemények* címmel régészeti folyóiratot indított. Roskának megadatott, hogy a bécsi döntés után 1940 és 1944 között egyetemi intézeti igazgatóként visszatérhessen Kolozsvárra. Az egykori, Pósta Béla szerkesztette *Dolgozatok* folytatásaként 1941 és 1944 között kiadta a *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* négy kötetét; az első számot Pósta Béla emlékének ajánlották.⁴⁸ A második világháború után Roska ismét Magyarországra távozott, és 1946-ban (a Budapestre költöző Banner János helyébe) őt nevezték ki a szegedi egyetem Régiségtudományi Intézetének élére. Romániai meghurcoltatásai után a magyar kommunista hatóságokkal gyűlik meg a baja: 1949-ben koholt vádak (sovinizmus, a demokratikus államrend elleni izgatás) alapján népbíróság elé állították, és elítélték az akkor már 70 éves tudóst. Nyolc hónapig volt elzárva, megjárta a híres Csillagbörtönt. Szabadulása után évekig állás, jövedelem nélkül tengette életét. Budapesten halt meg 1961-ben.

A két világháború közötti időszakban helyükön maradó, a kisebbségi sorsot vállaló idősebb Pósta-tanítványok közül Kelemen Lajos leváltárosként és művelődéstörténészként szerzett elévülhetetlen érdemeket.

25–51.; 1926–1928, pp. 192–205.); szélesebb olvasóközönségnek szánt román nyelvű cikkei a bukaresti *Convorbiri Literare* (1925, pp. 33–48.) és a craiovai *Arhivele Olteniei* (1925, pp. 45–47., 168–170.; 1926, pp. 50–51., 237–238.) hasábjain láttak napvilágot. Magyarul írott kétkötetes ősrégészeti kézikönyve (lásd 24. jegyzet) a saját kiadásában jelent meg. Roska munkásságáról lásd még 47. és 59. jegyzet.

47 Annak okán jelentették fel, hogy az Asztalos Miklós szerkesztésében megjelent, Romániában irredentának minősített, Erdély történetének szentelt tanulmánykötetben (lásd 44. jegyzet) Roska írta az őskort, a népvándorlás kort és a magyar honfoglalás idejét bemutató fejezeteket (pp. 71–125., 149–159., 167–173.). Államellenes izgatás miatt Roskát három havi börtönbüntetésre, pénzbírságra, állampolgári jogainak három évi felfüggesztésére ítélik. Három heti fogság után kiszabadul, mert Nicolae Iorga közbenjárására a király, II. Károly őt is részesítette a román nemzeti ünnep alkalmából elrendelt közkegyelemben.

48 Lásd A szerkesztő [Roska Márton]: Előljáróban. In *Közlemények*, 1., 1941, pp. 3–4.; Ferenczi Sándor: Dr. Pósta Béla irodalmi munkássága (1885–1919), *uo.*, pp. 33–40.

Nyolcvanadik születésnapjára magyar, román és szász szakemberek példás közreműködésével emlékkönyvet adtak ki a Bolyai Tudományegyetem égisze alatt.⁴⁹

Az orosz hadifogságból betegen visszatérő Kovács Istvánnak le kellett mondania a terepmunkáról; tudását főleg az éremtár gondozásában kamatoztatta, és román nyelven közreadta a marosdécsei rézkori temetőről írott dolgozatát.⁵⁰ 1937-ben előadásra szánt megemlékezést írt László Ferencről, amely csak évtizedek múlva látott nyomdafestéket.⁵¹ 1938-ban nyugdíjazták, de az 1940-es évek elején Roska támogatásával és biztatására újra dolgozni kezd, a *Közlemények* hasábjain magyar nyelven is publikálja tanulmányát a marosdécsei temetőről, és foglalkozik a honfoglaló magyarság régészeti emlékeivel is.⁵² A háború után a méltatlanul mellőzött Kovács István visszavonultan élt, 1955-ben halt meg Kolozsváron. Pályatársai román szaklapokban emlékeztek meg róla.⁵³

A fiatalabbak közül Ferenczi Sándor már a kolozsvári román egyetemen fejezte be tanulmányait, és D. M. Teodorescu oldalán kezdte újra pályáját, akivel részt vett a Szászvárosi Havasok dákváraiban (Kosztesd, Várhely/Gredistye) végzett régészeti ásatásokon. Ferenczi főleg a dél-erdélyi és székelyföldi különböző korú várak és erődítésrendszerek feltárásával, településtörténeti kutatásaival és idevágó publikációival tűnt ki, és az új körülmények között is elismerést szerzett magának.⁵⁴ A két háború közötti időszakban magyar nyelven közölt tanulmányaiban többek között rovásírásos emlékekkel és az egykori Kászon-szék régészetével, a kászoni székelyek eredetével és

49 Bodor András et al. (szerk.): *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Bukarest, 1957. A könyvet egy tervezett sorozat első köteteként jelentették meg, ám a Bolyai Tudományegyetem hamarosan bekövetkezett felszámolása véget vetett a reményeket keltő kezdeményezésnek.

50 Lásd *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, 1., 1928–1932 (1933), pp. 89–101.

51 Lásd László Attila: *Kiadatlan megemlékezés László Ferencről 1937-ből*. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára. 1., Sepsiszentgyörgy, 2002, pp. 85–97.

52 Lásd *Közlemények*, 1., 1941, pp. 129–131.; 2., 1942, pp. 85–118; 4., 1944, pp. 3–21.

53 Lásd Kelemen Lajos. In *Studii și Cercetări de Istorie* (Cluj), 1956, pp. 177–179.; Székely Zoltán. In *Studii și Cercetări de Istorie Veche* (București), 7/3–4., 1956, pp. 465–467.

54 Publikációs tevékenységében pályája elején Vasile Pârvan őt is támogatta (lásd 43. jegyzet). További régészeti terepkutatásairól beszámoló írásai az *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania* hasábjain jelentek meg (1926–1928, pp. 216–217., 242–246.; 1932–1938, pp. 235–252.).

letelepülésével foglalkozott. A Roska szerkesztésében 1941-ben elindított kolozsvári *Közlemények* első számában összeállította Pósta Béla munkáinak jegyzékét; ez volt utolsó, életében megjelent írása.⁵⁵ Nagy veszteségünk, hogy az első világháborút is megjárt Ferenczi Sándor 1945-ben, alig 51 éves korában, szovjet hadifogságban fejezte be életét. Születésének centenáriumán feledésbe merülő alakját István fia méltatta⁵⁶, aki öccsével, Ferenczi Gézával együtt régészként folytatta édesapja munkáját.

Leszerelése és az impériumváltozás után néhány évig a régészet, a művelődéstörténet és a néprajz iránt elkötelezett Herepei János is megmaradhatott az immár román vezetésű intézet kötelékében. Ám nem nézték jó szemmel közreműködését a Kolozsvár főterén megbolygatott Árpád-kori temető leleteinek megmentésében, és hamarosan elveszítette állását. Egy ideig az Erdélyi Kárpát-Egyesület Néprajzi és Népművészeti Gyűjteményeinek őre volt, majd 1938 és 1944 között a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója lett. A háború végén Magyarországra távozott, ott folytatta néprajzi, művelődéstörténeti kutatásait.⁵⁷ Szegeden halt meg 1970-ben.

*

A kolozsvári régészeti iskola történetének és meghatározó alakjainak felelevenítésére tett kísérletek sorában a fentiekben utaltunk már a Pósta-tanítványok (Buday Árpád, Roska Márton, Ferenczi Sándor,

---

55 Lásd 48. jegyzet. Constantin Daicoviciuval közösen írt munkája (*Așezările dacice din Munții Orăștiei*. București, 1951, p. 116.) már csak halála után látott nyomdafestéket.

56 Ferenczi István: Száz éve született Ferenczi Sándor, a Pósta Béla-féle kolozsvári régészeti iskola egyik elfelejtett, kimagasló alakja. In *Specimina Nova* (Pécs), 1994, pp. 221–235.

57 A kolozsvári Főter és környékén létezett Árpád-kori temető megbolygatott sírjaiból Herepei Jánosnak 1927-ben nyolc ezüst hajkarikát (két temetkezés leletanyagát) sikerült megmentenie, de leírása alapján még másik három-négy sírt is feldúlhattak. Herepei leletmentése nyomán 1943-ban László Gyula és Méri István további 14 temetkezést tárt fel. A következő évtizedekben, különböző alkalmakkor, újabb sírok kerültek napvilágra; a 2005-ig ismertté vált temetkezések száma 30-35-re tehető (lásd Gáll Erwin – Gergely Balázs: *Kolozsvár születése*. Régészeti adatok a város 10–13. századi történetéhez. Kolozsvár, 2009, p. 151., 156., további irodalommal). Herepei János művelődéstörténeti tanulmányai közül megemlíthetjük itt a fentebb idézett Kelemen Lajos- emlékkönyvben (lásd 49. jegyzet) megjelent, *A bokályos ház* című dolgozatát (pp. 326–333.), amelyben tisztázta a fogalom tartalmát, mint az erdélyi fejedelmek majolika csempével díszített fogadját.

Banner János) visszaemlékezéseire és néhány értékelő tanulmányra (pl. Csorba Csaba munkájára). Ám Pósta Béla emlékezetének és régészeti iskolája történetének feltárására, jelentőségének méltó bemutatására valójában csak a rendszerváltás után, az 1990-es évekkel kezdődően kerülhetett sor. Az új, szabadabb légkörben újraalakult a négy évtizeddel korábban betiltott Erdélyi Múzeum-Egyesület és megkezdődött a küzdelem a gyűjtemények feletti rendelkezés jogának visszaszerzéséért. Újraindult az egyesület kiadványa, az *Erdélyi Múzeum*. 1999-ben a kolozsvári régészeti iskola létrejöttének 100. évfordulója alkalmából tudományos ülészakon emlékeztek meg az eseményről, és Ferenczi István hosszabb méltatást közölt Pósta Béláról.⁵⁸ Ugyancsak 1999-ben az EME égisze alatt megalakult az erdélyi magyar régészeket tömörítő Pósta Béla Egyesület, amely eddig 12 konferenciát szervezett Erdély különböző városaiban hazai és magyarországi régészek részvételével. Az egyesület képviselői 2006-ban márványlapot helyeztek el a Házsongárdi temetőben Pósta Béla szétdőlt sírja szomszédságában, amelynek felirata méltón őrzi az „egyetemi tanár, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Érem- és Régiségtárának igazgatója, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója” emlékét. 2006-ban, az EME, az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány és a Pósta Béla Egyesület Közlönyeként, az EME kiadásában megjelenhetett a *Dolgozatok Új Sorozatának* első kötete (a régi sorozat 1919. évi 10. számát is figyelembe véve: a 11. kötet). A Szerkesztők aláírású *Beköszöntő* (pp. 5–6.) röviden méltatta a folyóirat előzményeit és a Pósta Béla-iskola jelentőségét. A 6–7. összevont kötet megemlékezett Roska Márton halálának 50. évfordulójáról, és két tanulmány is tárgyalta Roska munkásságának különböző vonatkozásait.⁵⁹

58 Ferenczi István: Pósta Béla, a múzeumszervező tudós. In *Erdélyi Múzeum*, 61/1–2., 1999, pp. 56–63.; uó: Pósta Béla. In *Művelődés*, 53/2., 2000, pp. 29–31. Nem feledkezett meg Kovács Istvánról sem, lásd Ferenczi István: Száz éve született Kovács István, Erdély egyik legkiválóbb régésze. In *Hazanézó*, 2004/2. pp. 4–7.

59 Bajusz István: Roska Márton (Magyarköblös, 1880. június 15. – Budapest, 1961. július 16.). In *Dolgozatok*, Ú. S., 6–7. (16–17.) 2011–2012 (Kolozsvár, 2013), p. 3.; Némethi János: Az Érmellék ősrégészeti, császár- és Árpád-kori kutatásának története dr. Roska Márton és dr. Andrásy Ernő barátságának tükrében, uo., pp. 7–25.; Gáll Erwin Roska Márton és az erdélyi régészet (tegnap és ma). Kritikai megjegyzések az erdélyi örmény-magyar tudós kora középkori tanulmányaihoz. Uo., pp. 27–57.; az utóbbi cikk román nyelvű változata: Márton Roska (1880–1961) și cercetarea arheologică a secolului X–XI. In *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 61/3–4., 2010, pp. 281–306.

*

Pósta Béla emlékének felidőzésében és a kolozsvári régészeti iskola történetének feltárásában az előttünk járó nemzedék képviselői és Ferenczi István mellett kiváltképpen Vincze Zoltán szerzett elvülhetetlen érdemeket. Írásom bevezetésében jelzett szándékom szerint dolgozatom befejező soraiban róla szeretnék megemlékezni.

Az erdélyi magyar szakkörökön kívül kevésbé ismert, hogy Vincze Zoltán a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen kezdte tanulmányait 1957-ben és 1962-ben az immár Babeş–Bolyai névre keresztelt, államhatalmi szóval egyesített egyetemen államvizgázott. Ő is régésznek készült (évfolyam- és csoporttársak voltunk), ám pályája úgy alakult, hogy kenyerét történelemtanárként kellett megkeresnie. Kiváló pedagógusként tartották számon, nemzedékek soraiba oltotta be a múlt iránti érdeklődést. Tankönyvszerzőként is kitűnt: a romániai magyar nemzeti kisebbség történetéről László Lászlóval közösen írott munkáját (Kolozsvár, 1999; 2005) sokáig használták Erdély magyar tannyelvű iskoláiban. Az 1960-as évektől rendszeresen közölt ismeretterjesztő cikkeket, művelődéstörténeti írásokat különböző erdélyi lapokban, folyóiratokban. A rendszerváltás után Vincze Zoltán tevékenyen részt vett a megújult Erdélyi Múzeum-Egyesület munkájában, alapító tagja volt a romániai magyar régészeket tömörítő Pósta Béla Egyesületnek. Tudománytörténeti kutatásaiban egykori közös tanáraink, Ferenczi István, Jakó Zsigmond és Bodor András ösztönözték, támogatták. Indíttatásukra, a 90-es évektől Vincze Zoltán figyelmét Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolája történetének és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára múltjának feltárására összpontosította. Az évek során számos részlettanulmányt, régészportrét publikált, ezek közül itt csak néhányat említhetünk.⁶⁰

Ezeknek az előtanulmányoknak s a másfél évtizedes, kitartó, aprólékos levéltári munkának a megkoronázásaként jelent meg Vincze

---

60 Pósta Béla-iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában. In *Erdélyi Múzeum* (Kolozsvár), 64/1–2., 2002, pp. 25–44.; Pósta Béla és tanítványai. In *Korunk* (Kolozsvár), 15/1., 2004, pp. 58–73.; Pósta Béla (1862–1919). In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Hivatás és tudomány. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiemelkedő személyiségei*. Kolozsvár, 2009, pp. 399–432.; *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának története*. Sajtó alá rendezte Vincze Zoltán (Erdélyi Tudományos Füzetek 279). Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2013; lásd még a 32. és 45. jegyzetben idézett cikkeket.

Zoltán imponáló, több mint 800 oldalas monografikus műve a kolozsvári régészeti iskoláról. A szerző önértékelése szerint „Jelen kötet a felsorolt intézményekben őrzött adatok javát, valamint a vonatkozó irodalom eredményeinek sűrített – tudásunk szerint: hiteles – változatát tartalmazza.” Továbbá: „E könyv jószerével csak adatok egymás mellé állítására vállalkozik. Teszi ezt azzal a szándékkal, hogy kínálgató kutatási téma felé irányítsa a mélyszántás gondolatát melengető tudós főket”.⁶¹

A könyv kétségkívül többet nyújt, mint amire a szerző saját szavai szerint eredetileg vállalkozott („adatok egymás mellé állítására”), de fő érdeme mégis a rengeteg itt-ott elfekvő információ összegyűjtése, saját szempontú rendszerezése és a választott témák szerinti feldolgozása. További erénye, hogy az idézett dokumentumok forrását, őrzési helyét, jelzetét a majd két és fél ezer lapalji jegyzet egytől egyig pontosan megadja, megkönnyítve ezzel mindazok munkáját, akiket Vincze Zoltán példája további kutatásokra ösztönözne.

Zárszóként elmondható, hogy Vincze Zoltán monográfiája alapvető tudomány- és művelődéstörténeti munka: nemcsak összegez, hanem további kutatásokra is ösztönöz. A könyv fejezeteiben felsorakoztatott, csak részben kiaknázott hatalmas ismeretanyag, a kolozsvári régészeti iskola történetére vonatkozó levéltári források és egyéb kiadatlan dokumentumok, amelyekre csak a lábjegyzetekben történik hivatkozás, a szerző szándékai szerint is további speciális kutatási témák elmélyültebb feltárásának, kidolgozásának kiindulópontja lehet, és kellene legyen. Ilyen témák bőven akadnak, részletkérdésektől a Pósta-iskolának a magyar és az európai régészetben elfoglalt helye szabatosabb kijelöléséig, egy-egy életmű monográfiától a különböző korok kutatása terén elért eredmények összegzéséig és összehasonlító, mai szempontú értékeléséig. És folytatni lehetne a kéziratban maradt tudományos munkák, korabeli dokumentumok, visszaemlékezések sajtó alá rendezésével, kiadásával.

Reméljük, hogy lesz folytatója Vincze Zoltán áldozatos munkájának!

---

61 Vincze 2014, pp. 10–11.